

**Stowarzyszenie
Umarłych
Statutów**

**Stowarzyszenie na rzecz Praworządności w Szkołach
„Stowarzyszenie Umarłych Statutów”**

kontakt@umarlestatuty.pl
KRS: 0000830651

Gródek, 26 maja 2022 roku

**Sejm Rzeczypospolitej Polskiej
Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka
Podkomisja nadzwyczajna do rozpatrzenia
rządowego projektu ustawy o wspieraniu
i resocjalizacji nieletnich (druk nr 2183)**

ul. Wiejska 4/6/8
00-902 Warszawa

dotyczy: rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183)

W załączeniu przedkładam stanowisko Stowarzyszenia na rzecz Praworządności w Szkołach „Stowarzyszenie Umarłych Statutów” do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183).

Uprzejmie proszę o przekazanie treści stanowiska Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, a także Podkomisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk nr 2183) celem wykorzystania w pracach legislacyjnych nad projektem ustawy.

Z poważaniem

**Prezes Stowarzyszenia na rzecz Praworządności w Szkołach
„Stowarzyszenie Umarłych Statutów”**

Łukasz Korzeniowski

Załącznik:

stanowisko Stowarzyszenia na rzecz Praworządności w Szkołach „Stowarzyszenie Umarłych Statutów” do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183).

Gródek, 26 maja 2022 roku

**Sejm Rzeczypospolitej Polskiej
Komisja Sprawiedliwości i Praw Człowieka
Podkomisja nadzwyczajna do rozpatrzenia
rządowego projektu ustawy o wspieraniu
i resocjalizacji nieletnich (druk nr 2183)**

ul. Wiejska 4/6/8
00-902 Warszawa

dotyczy: rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183)

STANOWISKO

Stowarzyszenia na rzecz Praworządności w Szkołach „Stowarzyszenie Umarłych Statutów” do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183)

Stowarzyszenie na rzecz Praworządności w Szkołach „Stowarzyszenie Umarłych Statutów” (dalej: Stowarzyszenie) przedstawia stanowisko do treści art. 4 ust. 4 rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183).

W dniu 15 kwietnia 2022 roku do Sejmu RP wpłynął rządowy projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183, dalej: Projekt). W dniu 12 maja 2022 roku Sejm RP skierował Projekt do rozpatrzenia przez Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka. Projekt dotyczy kompleksowego uregulowania problematyki nieletnich i w konsekwencji zastąpienia obecnie obowiązującej ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich nowymi przepisami. Przede wszystkim jednak Projekt przewiduje wprowadzenie możliwości pozasadowego reagowania na niewłaściwe zachowanie nieletnich. Kwestii tej dotyczy art. 4 ust. 4 i 5 Projektu.

Stowarzyszenie zwraca uwagę na konieczność zapewnienia nieletnim w trakcie stosowania wobec nich środków o charakterze podobnym do środków stosowanych w postępowaniu karnym równego z osobami dorosłymi prawa do sądu.

W art. 4 ust. 4 Projekt zakłada, że dyrektorzy szkół będą mogli stosować wobec nieletnich uczniów „środki oddziaływania wychowawczego”, wśród których znajdzie się m.in.

obowiązek wykonania przez nieletniego ucznia prac porządkowych na rzecz szkoły czy obowiązek przywrócenia przez nieletniego stanu sprzed wyrządzonej przez siebie szkody. „Środki oddziaływania wychowawczego” wobec nieletnich, zgodnie z art. 4 ust. 5 Projektu, będzie mogła stosować także Policja, jednak katalog tych środków ma być w założeniu projektodawcy węższy niż w przypadku dyrektorów szkół.

W ramach konsultacji publicznych na etapie prac nad Projektem w Radzie Ministrów Stowarzyszenie negatywnie zaopiniowało tę propozycję, zgłaszając szereg uwag i podnosząc m.in., że propozycja godzi w prawo człowieka do sądu, a przede wszystkim w prawo dziecko do wypowiedzania się w każdym postępowaniu, które go dotyczy.

Minister Sprawiedliwości, który jest autorem Projektu, uwzględnił dwie z uwag przedstawionych przez Stowarzyszenie, dzięki czemu w obecnym kształcie art. 4 ust. 4 Projektu na zastosowanie przez dyrektora szkoły „środków oddziaływania wychowawczego” zgodzić się będzie musiał sam nieletni uczeń, zaś katalog „środków oddziaływania wychowawczego” stał się katalogiem zamkniętym, a nie otwartym.

Należy jednak zwrócić uwagę, że treść art. 4 ust. 4 Projektu w brzmieniu zawartym w wersji Projektu skierowanej przez Radę Ministrów do Sejmu RP nadal prowadzi do nierównego traktowania dzieci względem dorosłych.

Stowarzyszenie nie sprzeciwia się konsensualnemu rozwiązywaniu problemów wychowawczych powstałych na terenie szkoły, jednak zupełnie niezrozumiałe jest dlaczego w przypadku osób dorosłych kary uzgodnione przez podejrzanego z prokuratorem obowiązkowo i tak musi każdorazowo zaakceptować sąd, gdyż zgodnie z art. 335 § 1 *in fine* Kodeksu postępowania karnego „*Prokurator, zamiast z aktem oskarżenia, występuje do sądu z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych za zarzucany mu występki, uwzględniających również prawnie chronione interesy pokrzywdzonego. Uzgodnienie może obejmować także wydanie określonego rozstrzygnięcia w przedmiocie poniesienia kosztów procesu*”, zaś w przypadku nieletnich taka kontrola ze strony sądu nie będzie obowiązkowo przewidziana. Sąd bowiem nie jest związany wnioskiem prokuratora o wydanie wyroku skazującego o treści uzgodnionej z oskarżonym i może tego wniosku – zgodnie z art. 343 § 3 i 7 Kodeksu postępowania karnego – nie uwzględnić (i to mimo wyrażenia przez oskarżonego zgody na zastosowanie wobec niego określonych kar i środków!).

Ten kontrast w traktowaniu osób dorosłych i nieletnich jest widoczny tym bardziej, gdy uwzględniony zostanie fakt, że dyrektor szkoły jest osobą bez wykształcenia prawniczego, która nie ma kompetencji merytorycznych do sprawowania wymiaru

sprawiedliwości. Prokurator zaś jest prawnikiem, który oprócz ukończenia wyższych studiów prawniczych musi legitymować się dodatkowymi kwalifikacjami zawodowymi w postaci ukończenia odpowiedniej aplikacji lub posiadania stażu pracy w wykonywaniu innego zawodu prawniczego. Jeżeli zatem nawet uzgodnienia dokonane przez wykwalifikowanego specjalistę z zakresu prawa karnego, jakim z założenia jest prokurator, muszą zostać zaakceptowane przez sąd, to tym bardziej taka akceptacja jest konieczna w przypadku obowiązków o w istocie karnym charakterze nakładanych przez podmiot nieprofesjonalny (tj. dyrektora szkoły). Ponadto, zgodnie z art. 4 ust. 4 Projektu dyrektor szkoły nie będzie uprawniony do stosowania „środków oddziaływania wychowawczego” *„w przypadku, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego”*. W konsekwencji przyjęć należy, że dyrektor szkoły będzie uprawniony do nakładania środka w postaci m.in obowiązku wykonywania prac porządkowych na terenie szkoły oraz obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody za czyny niestanowiące przestępstw ściganych z urzędu lub przestępstw skarbowych. Jeżeli zatem środki te mają być nakładane za czyny mające – w ocenie projektodawcy – mniejszą wagę niż przestępstwa ścigane z urzędu i przestępstwa skarbowe, to tym bardziej nieletnim uczniom obowiązkowo powinna zostać zapewniona ochrona sądu. Ryzyko, że środki oddziaływania wychowawczego w postaci obowiązku wykonywania prac porządkowych na terenie szkoły oraz obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody będą cechować się rażącą niewspółmiernością drastycznie bowiem wzrasta w przypadku, gdy środki te dotyczyć będą czynów niestanowiących przestępstw ściganych z urzędu.

Argumentem uzasadniającym zróżnicowane traktowanie nieletnich uczniów i dorosłych sprawców przestępstw nie może być fakt, że „środki oddziaływania wychowawczego” stanowią rzekomo mniejszą dolegliwość niż kary, środki karne i środki kompensacyjne przewidziane w Kodeksie karnym. „Środek oddziaływania wychowawczego” w postaci obowiązku wykonywania prac porządkowych na terenie szkoły jest bowiem praktycznie tożsamy pod względem swojej formy z karą ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1 i 1a pkt 1 Kodeksu karnego i która polega właśnie na wykonywaniu pracy przymusowej. Natomiast środek w postaci nakazania przywrócenia stanu sprzed szkody jest tożsamy ze środkiem kompensacyjnym, o którym mowa w art. 46 § 1 Kodeksu karnego. Nie można zatem zasadnie twierdzić, aby „środki oddziaływania wychowawczego” przewidziane w Projekcie były mniej dolegliwe niż kary i środki kompensacyjne przewidziane w Kodeksie karnym, których stosowanie zastrzeżone jest dla sądu. Przyjęcie Projektu w niezmienionym kształcie doprowadzi zatem do sytuacji, w której nieletni za czyny relatywnie mniejszej wagi niż przestępstwa ścigane z urzędu i przestępstwa skarbowe będą narażeni na dolegliwość niejednokrotnie większą niż w postępowaniu karnym i to w dodatku stosowaną przez podmiot nieprofesjonalny, nieposiadający wykształcenia prawniczego; wszak zgody sądu wydanej w postępowaniu

karnym wymaga także wymierzenie oskarżonemu kary grzywny czy, zgodnie z art. 336 § 1 w zw. z art. 341 § 2 Kodeksu postępowania karnego, nawet chociażby tylko warunkowe umorzenie postępowania karnego i to także w sytuacji, gdy na dane rozstrzygnięcia wyraża zgodę sam oskarżony.

Stowarzyszenie zaznacza przy tym, że wprowadzenie konieczności uzyskania zgody nieletniego ucznia na zastosowanie wobec niego środków oddziaływania wychowawczego stanowi być może namiastkę gwarancji procesowych dla ucznia, ale nadal nie rozwiązuje problemu nierównego traktowania dzieci względem dorosłych, gdyż nieletni będący uczniem musiałby mieć wyjątkowo silną, jak na swój wiek, wolę, aby sprzeciwić się rozstrzygnięciu dyrektora szkoły – osoby przedstawianej powszechnie w szkołach jako autorytet. Wiedza z zakresu psychologii rozwojowej człowieka wskazuje, że jest mało prawdopodobne, aby uczeń (niedysponujący zazwyczaj wiedzą prawniczą lub pomocą prawną ze strony radcy prawnego lub adwokata) był zdolny skorzystać ze swego prawa do niewyrażenia zgody na zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego, w szczególności jeżeli nie zostanie o tym prawie pouczony (zaznaczyć przy tym należy, że Projekt nie przewiduje obowiązku dokonania takiego pouczenia przez dyrektora szkoły).

Wiele publikacji naukowych z zakresu psychologii wieku rozwojowego¹ dowodzi, że w wieku szkolnym, to nauczyciele są kolejnymi po rodzicach dorosłymi, których dzieci obdarzają autorytetem. Stąd niejednokrotnie młodsi uczniowie bardziej liczą się z opinią i poleceniem nauczyciela, niż rodzica. Istotą pierwotnego rozumienia autorytetu jest obiektywny fakt dominowania dorosłych nad dzieckiem swoją siłą, umiejętnościami i doświadczeniem, a jednocześnie wykorzystywaniem tej siły, tych umiejętności i tego doświadczenia do sprawowania opieki i kontroli nad dzieckiem. Trudno zatem oczekiwać, aby uczeń w relacji z dyrektorem placówki zdołał się mu przeciwstawić. Jak wiadomo, każdemu dorosłemu oskarżonemu przysługuje prawo do ustanowienia swojego pełnomocnika – obrońcy posiadającego merytoryczną wiedzę, pozwalającą na zrównoważenie stanowiska oskarżyciela. W przypadku konfrontacji dziecka z uwarunkowanym poziomem jego rozwoju autorytetem dyrektora, uczeń takiej obiektywnej i merytorycznej obrony jest faktycznie pozbawiony.

Stąd też sytuacja, w której zgoda ucznia i jego rodziców prowadziłyby do uprawomocnienia się rozstrzygnięcia dyrektora szkoły w zakresie nakazania

¹ Tak m.in.: E. Olejniczak, *Rola i źródła autorytetu dorosłych w relacji z dziećmi i młodzieżą*, „Zeszyty Psychologiczno-Pedagogiczne Centrum Edukacji Artystycznej”, Zeszyt nr 1 z 2013 r., s. 41; K. Kotłowski w: W. Pomykało (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, hasło: Autorytet nauczyciela, Fundacja Innowacja, Warszawa 1996, s. 37

przywrócenia stanu sprzed szkody lub wykonania prac porządkowych jest sytuacją niepożądaną i stwarzającą zagrożenie dla rzetelnego procesu.

Zmiany Projektu wypracowane w toku konsultacji publicznych nie rozwiązują także innych problemów podnoszonych przez Stowarzyszenie w trakcie prac nad Projektem w Radzie Ministrów.

Przypomnieć zatem należy, że Projekt nie zawiera jakichkolwiek gwarancji sprawiedliwości proceduralnej dla nieletnich uczniów, którzy mieliby być dotknięci „środkami oddziaływania wychowawczego” wymienionymi w art. 4 ust. 4 Projektu. Niezależnie bowiem od tego, że zastosowanie tych środków wymagać będzie prawidłowego ustalenia, że czyn, jakiego dopuścił się nieletni uczeń, stanowi przejaw demoralizacji, to konieczne będzie także prawidłowe ustalenie, który konkretnie uczeń dopuścił się czynu świadczącego o demoralizacji. W projekcie ustawy brak jest w tym zakresie jakichkolwiek norm, co oznacza, że dyrektor szkoły pozbawiony został środków umożliwiających prawidłowe ustalenie, kto dopuścił się danego czynu (np. zniszczenia mienia), zaś nieletni uczniowie pozbawieni zostali gwarancji, że proces ustalania zgodnych z prawdą faktów na temat określonego zdarzenia toczyć się będzie rzetelnie i uczciwie. Naszemu Stowarzyszeniu znane są przypadki nierzetelnego ustalania okoliczności różnych zdarzeń na terenie szkoły przez nauczycieli i dyrektorów szkół. Często proces ustalania, jakie osoby brały udział w popełnieniu danego czynu kończy się konstatacją, że skoro określone osoby przebywały w określonym czasie w określonym miejscu, to na pewno wszystkie są zbiorowo odpowiedzialne za popełnienie danego czynu. Czasami wręcz wprost dochodzi do ustalenia, że winny danemu zdarzeniu jest przypadkowy uczeń, co do którego dyrektor szkoły uznał, że akurat on mógłby być sprawcą danego zdarzenia (pomimo braku jakichkolwiek dowodów w tym zakresie!). Tego typu działania nie mają nic wspólnego z elementarnymi zasadami sprawiedliwości, zaś propozycja zawarta w art. 4 ust. 4 Projektu sprawi, że dyrektor szkoły nie będzie musiał się stosować do jakiegokolwiek procedury w trakcie wymierzania „środków oddziaływania wychowawczego”, a nawet nie będzie musiał przeprowadzać żadnych dowodów. W konsekwencji nieletni uczniowie narażeni będą na rozstrzygnięcia o charakterze zupełnie arbitralnym.

W odniesieniu do najsurowszego „środka oddziaływania wychowawczego” w postaci obowiązku wykonania prac porządkowych na rzecz szkoły w Projekcie nie przewidziano żadnych gwarancji dotyczących maksymalnego wymiaru tejże pracy. W konsekwencji dyrektor szkoły będzie miał możliwość nałożenia obowiązku pracy w nieograniczonym czasie, co pozostaje w sprzeczności z elementarnymi zasadami sprawiedliwości, w tym zasadą *nulla poena sine lege certa*, zgodnie z którą określenie kary powinno charakteryzować się dostateczną precyzyjnością. W ten sposób „środek oddziaływania

wychowawczego” w postaci obowiązku wykonania prac porządkowych na rzecz szkoły stanie się środkiem o charakterze bardziej dolegliwym niż kara ograniczenia wolności przewidziana dla osób dorosłych za przestępstwa.

Nie sposób nie zauważyć także, że wobec „środków oddziaływania wychowawczego” stosowanych przez dyrektora szkoły nie przewidziano w projekcie ustawy żadnych przepisów wykonawczych. Nie wiadomo zatem, jaki organ będzie wykonywał środki oddziaływania wychowawczego zastosowane przez dyrektora szkoły i w jaki sposób będzie to czynił. Nie wiadomo, jakie będą konsekwencje niewykonania obowiązku nałożonego przez dyrektora szkoły. Nie wiadomo także, w jaki sposób nieletniemu uczniowi wykonującemu prace na rzecz szkoły zapewnione zostaną bezpieczeństwo i opieka. Zgodnie z art. 152 ust. 1 Projektu „*Nieletnich wykonujących prace społeczne obejmuje się ubezpieczeniem następstw nieszczęśliwych wypadków*”. Takiej konieczności nie przewidziano jednak wobec nieletnich uczniów wykonujących prace porządkowe na rzecz szkoły w ramach „środka oddziaływania wychowawczego”, co także jest przykładem jaskrawej nierówności (projektodawca bowiem rozróżnia pojęcie „prac społecznych” jako środka wychowawczego od pojęcia „prac porządkowych” jako „środka oddziaływania wychowawczego”, co oznacza, że w obecnym kształcie Projektu norm dotyczących prac społecznych nie można stosować również do prac porządkowych na zasadzie analogii). Nie wiadomo także, kto miałby sprawować opiekę nad nieletnim uczniem wykonującym tego typu prace. Różnicowanie sytuacji nieletnich wykonujących prace społeczne w ramach środka wychowawczego nakładanego przez sąd względem sytuacji nieletnich uczniów wykonujących prace porządkowe w ramach „środka oddziaływania wychowawczego” jawi się jako całkowicie niezrozumiałe w kontekście faktu, że każdy z tych środków polega na wykonywaniu pracy przymusowej. Brak jakichkolwiek norm wykonawczych dotyczących „środków oddziaływania wychowawczego” rodzi ryzyko kolejnych nadużyć w tym zakresie, w tym uzurpowania przez dyrektorów szkół uprawnienia do samowolnej egzekucji nakazu nałożonego w trybie „środka oddziaływania wychowawczego” w dowolny sposób (co będzie działaniem bez podstawy prawnej, gdyż Projekt nie przewiduje, aby dyrektor szkoły miał być jednocześnie organem egzekucyjnym).

Biorąc powyższe pod uwagę, Stowarzyszenie domaga się, aby:

- 1) zastosowanie przez dyrektora szkoły co najmniej dwóch najsurowszych „środków oddziaływania wychowawczego” (tj. obowiązku przywrócenia stanu sprzed wyrządzenia szkody oraz obowiązku wykonywania prac porządkowych na rzecz szkoły) musiało być poprzedzone akceptacją ze strony sądu – tak jak ma to miejsce w przypadku osób dorosłych zgodnie z art. 335 § 1 *in fine* w zw. z art. 343 § 3 i 7 Kodeksu postępowania karnego,

- 2) do Projektu wprowadzone zostały przepisy proceduralne i wykonawcze określające:
- a) sposób procedowania dyrektora szkoły w sprawie zastosowania „środków oddziaływania wychowawczego”, w tym sposób przeprowadzania dowodów zmierzających do prawidłowego ustalenia stanu faktycznego w zakresie występowania lub niewystępowania demoralizacji nieletniego ucznia, a także status pokrzywdzonego jako uczestnika tej procedury,
 - b) sposób wykonywania poszczególnych „środków oddziaływania wychowawczego” – tak jak ma to miejsce w Projekcie w odniesieniu do środków wychowawczych, których wykonania dotyczy rozdział 4 działu IV Projektu,
 - c) maksymalny wymiar „środka oddziaływania wychowawczego” w postaci obowiązku wykonywania prac porządkowych na rzecz szkoły – tak jak ma to miejsce w art. 10 ust. 2 oraz art. 150 ust. 5 Projektu w stosunku do środka wychowawczego w postaci prac społecznych.

Końcowo zaznaczyć należy, że art. 4 ust. 4 Projektu w obecnym kształcie przyznaje dyrektorom szkół uprawnienia większe nawet niż Policji (!), która – zgodnie z art. 4 ust. 5 Projektu – będzie dysponować węższym katalogiem „środków oddziaływania wychowawczego” niż dyrektor szkoły (zgodnie z art. 4 ust. 5 Projektu, Policja nie będzie mogła bowiem zastosować wobec nieletniego „środka oddziaływania wychowawczego” w postaci obowiązku wykonywania prac porządkowych). Zróżnicowanie poziomu ochrony sądowej osób dorosłych i nieletnich prowadzi zaś do naruszenia art. 32 w zw. z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, gdyż po przyjęciu Projektu w obecnym kształcie, choć tożsame środki (obowiązek pracy przymusowej, obowiązek naprawienia szkody) będą mogły być nakładane i na dorosłych, i na nieletnich, to jednak tylko w przypadku osób dorosłych sądowa kontrola zastosowanych środków będzie miała charakter obligatoryjny. Podzielamy również uwagi zgłaszane w czasie konsultacji publicznych przez inne organizacje społeczne dotyczące braku uregulowania statusu pokrzywdzonego w toku stosowania „środków oddziaływania wychowawczego” przez dyrektora szkoły. Problem ten w naszej ocenie także powinien zostać rozwiązany poprzez zamieszczenie w Projekcie stosownych przepisów proceduralnych.

**Prezes Stowarzyszenia na rzecz Praworządności w Szkołach
„Stowarzyszenie Umarłych Statutów”**

Łukasz Korzeniowski